

Nagyon hasznos lehet az a *Visszacsatolási űrlap* is, amelyet a VCP a kész fordításokhoz mellékel, hogy a megrendelő, a fordítás felhasználója egyes előnyömmelátott válaszok aláhúzásával, néhány szó beírásával a Központ és a fordító tudomására hozhassa a fordításról alkotott véleményét. A kérdések a fordítás minőségére, külalakjára, átfutási idejére, információtartalmának értékelésére terjednek ki. Persze nem sok megrendelő vagy felhasználó veszi a fáradságot, hogy kitöltse és visszaküldje a kártyát, de ez a kevés jelzés is sokszor igen hasznos lehet mindkét félnek.

A külső munkatársak egyetlen, nem másolati példányban adják be fordításaikat. Ez a példány az esetleges képleteket, ábrákat (beragasztva) és az irodalomjegyzéket is magába foglalja, és xeroxszal készülnek róla a szükséges másolatok, ha több példányra van szüksége a megrendelőnek, vagy amikor utánrendelést kérnek. Megfelelő reprográfiai kapacitás esetén ez a módszer bizonyára nálunk is meggyorsíthatná a fordításmásolatokra vonatkozó megrendelések lebonyolítását.

A szemináriumon szerzett értékes és tanulságos tapasztalatok sorában a legértékesebb és a legfelejtethetlenebb azonban az a baráti légkör, amely a VCP-ben, a TPP-ben és a GPNTB-ben fogadta a szeminárium résztvevőit, és amelyet a magam részéről ezúton is nagyon köszönök mindazoknak a szovjet kartársnőknek és kartársaknak, akikkel alkalmunk volt ott megismerkedni, elsősorban pedig V. N. Geraszimov elvtársnak, a VCP igazgatójának és a végtelenül türelmes I. V. Szmirnov elvtársnak, a VCP osztályvezetőjének.

Szabó György

Folyóiratcikkek fordításának előrejelzése

A fordítások három kategóriája – a folyóirat teljes fordítása (cover to cover), a szelektív (többnyire egy tárgykörbe tartozó, válogatott cikkek szerkesztett és terjesztett fordítása) és az egyéni kívánságra alkalmasszerűen történő eseti fordítás – közül az ismertetett amerikai vizsgálat csupán az utóbbi kettővel foglalkozik, és azt hasonlítja össze le nem fordított tudományos és műszaki folyóiratcikkekkel. A vizsgálat a cikkek egyes formai jellemzői alapján történt, célja pedig annak kiderítése, hogy a jövőben milyen jellegű cikkekből várható szelektív vagy eseti fordítás. Az alkalmazott módszer mennyiségi adatokra épült, így a bibliometria körébe tartozik.

A vizsgálat alapja

A vizsgálatához a *Science Citation Index (SCI)* 1970. évfolyamát vették alapul. Azért választották ezt a

korábbi évet, hogy időt engedjenek a fordítások elkészítéséhez, illetve azoknak a chicagói National Translation Center kiadásában megjelenő *Translation Register Index*-ben való megjelentetéséhez.

Az SCI-ből találmra választottak ki 1500 cikket. Ebből 1228 angol nyelvű volt, a fennmaradó 272 cikkből pedig német 96, francia 81, orosz 52, olasz 16, spanyol 11, lengyel és japán 6–6, magyar 2, norvég és svéd 1–1 cikk.

A 272 fordításból 53-at kizártak, mert teljes folyóiratfordításokban jelent meg. A fennmaradó 219 cikkből viszont csak 8 volt a fordításnyilvántartásban található. Mivel ez a kis mennyiség nem lehet semmiféle összehasonlító vizsgálat alapja, más megoldást kellett keresni.

A *Translation Register Index 1970–1974. évfolyama*-iból találmra kiválasztottak 695 tételt. Ezeket egyenként behasonlítva megállapították, hogy csupán 153 fordult elő az SCI-ben. A 153-ból 26-ot mint teljes folyóiratfordításban szereplőt kizártak, a fennmaradó 127-hez pedig hozzáadták az első megközelítésből származó 8 fordítást. Két fordítást ismételt fordításként ki kellett zárni, így maradt végül a vizsgálathoz 133 fordítás. További 133 cikket választottak ki találmra az első megközelítésben az SCI-ből merített és le nem fordított cikkekből.

A 266 cikknek alábbi jellemzőit vizsgálták: nyelv, téma, a cikkekhez fűzött irodalmi hivatkozások száma, a szerzők száma, a szerzőkre az SCI 1969. évfolyamában utaló hivatkozások száma. E jellemzők és a fordítások közötti kapcsolatok meghatározásához gépi programot alkalmaztak. Végül pontarányokat dolgoztak ki az egyes jellemzők különböző értéke és a fordítások közötti viszonyítások kifejezésére.

Elemzés

Tárgykör

A legerőteljesebb összefüggést a fordítások rendelkezésre állása és a cikkek közlő folyóiratok tárgyköre között találták. A tematikai csoportosításhoz a folyóiratoknak az *Ulrich's International Periodicals Directory* keretében használt osztályozást használták, így a 266 folyóiratcikk 48 tárgykörre oszlott meg. Mivel azonban több tárgykörre csak nagyon kevés cikk jutott, a tárgyköröket 9 nagyobb csoportba vonták össze (1. táblázat).

Nyelv

A tárgykör után a legerősebb összefüggés a fordítás és a cikkek nyelve között mutatkozott (2. táblázat). Meg kell azonban jegyezni, hogy az eredeti mintából 76 orosz nyelvről készült fordítást ki kellett zárni, mivel teljes folyóiratfordításokban szerepeltek.

1. táblázat

**A folyóiratok tárgykörének és
a fordítások számának kapcsolata**

Tárgykör	Le nem fordított cikkek		Lefordított cikkek		Összes cikk száma
	száma	%	száma	%	
Tudományok általában	19	83	4	17	23
Biológia	14	74	5	26	19
Kémia	28	52	26	48	54
Fizika	4	18	18	82	22
Műszaki tudomán- mányok (elektrotech- nika, vegy- ipar, gépipar)	7	54	6	46	13
Kohászat	1	4	25	96	26
Fényképészet	0	0	14	100	14
Orvostudo- mány (közegész- ségügy, gyó- gyógszeré- szet)	39	68	18	32	57
Egyéb*	21	55	17	45	38
Összesen	133		133		266

* atmoszférakutatás; földtudományok; matematika; mezőgazdaság; erdészet; automatika; távközlés; műszeripar; világítás-technika; gépipar; kereskedelem; papírpár; petróleum és földgáz; textilipar; könyvtartudomány; nyelvészet; lélektan.

2. táblázat

**A cikkek eredeti nyelvének és
a fordítások számának kapcsolata**

Nyelv	Le nem fordított cikkek		Lefordított cikkek		Összes cikk száma
	száma	%	száma	%	
Német	61	42	84	58	145
Francia	50	68	24	32	74
Orosz	1	6	16	94	17
Olasz	9	82	2	18	11
Spanyol	4	80	1	20	5
Japán	3	43	4	57	7
Lengyel	1	33	2	67	3
Magyar	2	100	0	0	2
Svéd és norvég	2	100	0	0	2
Összesen	133		133		266

A cikkekben szereplő irodalmi hivatkozások

Feltételezhető, hogy a cikkekhez fűzött hivatkozások száma megkülönbözteti az új eredményeket közlő és a korábbi ismereteket összefoglaló közleményeket, és így összefüggés van a fordítások és a hivatkozások száma között is. Valóban, ez a jellemző áll a harmadik helyen; a fordítások aránya a hivatkozások számával együtt nő (3. táblázat).

A szerzőkre utaló korábbi hivatkozások

Itt abból a feltételezésből indultak ki, hogy összefüggés van a szerzőre utaló korábbi hivatkozások és későbbi cikkeinek fordítása között. A 4. táblázat szerint ez helytálló, mert – csekély eltérésektől eltekintve – a fordítások száma az 1969. évi hivatkozások számával együtt nő.

A szerzők száma

A vizsgált jellemzők közül a cikkek szerzőinek száma mutatta a leglazább kapcsolatot a fordításokkal. Ezért ezt az adatot nem is használták fel az összesített elemzésnél.

Összesített elemzés

A szorosabb kapcsolatot mutató négy jellemző mindegyikére súlyozott értéket állapítottak meg a nyers statisztikai adatok alapján, mely az adott jellemző és a fordítások közötti kapcsolat mértékét fejezi ki. A négy súlyozott értéket összeadva a fordítás valószínűségét jelző súlyozott mértéket kaptak, amelynek értéke a vizsgált 266 cikk esetében 0,35 és 1,22 közé esett. Az

3. táblázat

**A cikkekben szereplő hivatkozások számának és
a fordítások számának kapcsolata**

Hivatko- zások száma	Le nem fordított cikkek		Lefordított cikkek		Összes cikk száma
	száma	%	száma	%	
0	31	72	12	28	43
1–3	16	52	15	48	31
4–6	15	47	17	53	32
7–8	12	43	16	57	28
9–12	23	70	10	30	33
13–18	9	27	24	73	33
19–29	17	50	17	50	34
> 29	10	31	22	69	32
Összesen	133		133		266

4. táblázat

A cikkek szerzőire utaló 1969. évi hivatkozások számának és a fordítások számának kapcsolata

Hivatkozások száma	Le nem fordított cikkek száma	%	Lefordított cikkek száma	%	Összes cikk száma
0	42	64	24	36	66
1	13	59	9	41	22
2-3	15	54	13	46	28
4-6	12	39	19	61	31
7-12	14	50	14	50	28
13-23	12	41	17	59	29
24-29	14	48	15	52	29
> 29	11	33	22	67	33
Összesen	133		133		266

5. táblázat

A fordítási valószínűséget jelző súlyozott mérőszámok és a fordítások számának kapcsolata

A fordítási valószínűség súlyozott mérőszáma	Le nem fordított cikkek száma	%	Lefordított cikkek száma	%	Összes cikk száma
0,351-0,540	42	88	6	12	48
0,541-0,616	37	80	9	20	46
0,617-0,683	31	66	16	34	47
0,684-0,716	13	46	15	54	28
0,717-0,775	5	22	18	78	23
0,776-0,877	4	13	27	87	31
0,878-0,970	1	6	16	94	17
0,971-1,215	0	0	26	100	26
Összesen	133		133		266

HIVATKOZÁSELEMZÉS

A Szovjetunióban folyó napenergia-kutatások szakirodalmának hivatkozáselemzése

A szakirodalmi hivatkozáselemzés eredményei elősegítik a helyes könyvtári beszerzési politika és általában az információs politika kialakítását, illetve tájékoztatást adnak a tárgykör fejlődésének menetéről is. Ezért végső soron döntéshozatali eszközként is használhatók a kormányzat kutatási-fejlesztési politikájának (tudományos politikájának) kialakításában.

5. táblázat világosan mutatja az erős kapcsolatot a fordítás valószínűségét jelző súlyozott mérték és a fordítások tényleges száma között.

Következtetés

A vizsgálat megmutatta, hogy a vizsgált jellemzők szerint *határozott különbség van a lefordított és a le nem fordított cikkek között*. Ha ezek a különbségek évről-évre változatlanok maradnak – aminek bizonyítása még további ellenőrzésre szorul – értékes előrejelzést szolgáltathatnak a fordítandó cikkek kiválasztásához. Ennek gyakorlati előnye, hogy a nagy fordítási valószínűséget jelző cikkek azonnal lefordíthatók, és így erősen lecsökken a fordítások készítésének és közreadásának átfutási ideje.

Jelenleg többnyire egy-egy szerkesztő vagy egyén élelslátására, nem egyszer azonban csupán a véletlenre van bízva egy-egy cikk kiválasztása fordításra. A súlyozott fordítási valószínűségek viszont sokkal biztosabb válogatást tennének lehetővé. Ez a válogatás feleslegessé tenné folyóiratok teljes lefordítását is, ami lényeges költség-megtakarítást jelentene.

A fordítás a nyelvi korlátok elhárításának legfontosabb, de drága és időigényes eszköze. Minden módszer, mely megkönnyíti a valóban értékes és fontos közlemények optimális kiválogatását fordításra, a hatékony kommunikációt segíti.

/ANDERSON, J. D.: *Ad hoc and selective translations of scientific and technical journal articles: their characteristics and possible predictability*. = *Journal of the American Society for Information Science*, 29. köt. 3. sz. 1978. p. 130-135./

(Dezső Zsigmondné)

A tudományos szakfolyóiratok számának rohamos növekedése, áruk folytonos emelkedése problémát okoz a könyvtáraknak mind a folyamatos, mind a retrospektív beszerzésben, mind pedig a feldolgozásban és a raktározásban. Ezek a nehézségek olyan beszerzési és selejtezési politika kialakításával is csökkenthetők, amelyet a folyóiratok és más dokumentumok rangsorolása, a tárgyköri szóródás és megoszlás vizsgálata alapol meg.

A vizsgálathoz alkalmazható szakirodalmi hivatkozáselemzés ezen felül lehetővé teszi egy-egy országban,